

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

KÜLTÜR TARİHİNİN TEMELLERİ*

Merve AVCI¹

Dr.

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

E-mail: mrvavci11@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1529-6946

Öz

Kültür tarihi, tarih sahnesindeki varlığıyla öne çıkan uygarlıkların kültürlerini ve tarihini bir bütün halinde inceleyen önemli bir alandır. Bu yönüyle kültür tarihi, kadim uygarlık ve medeniyetlerin öne çıkan özellikleriyle ilgilenmekte, tarihsel süreç içindeki kültür aktarımlarının nasıl olduğuna değinmekte ve onları diğerlerinden ayıran kültürel özelliklerine yer vermektedir. “Kültür tarihi” ifadesi Almanya’da iki yüzyıldan daha uzun bir süre önce bile aynı isim (Kulturgeschichte) altında uygulanmaktaydı. Ondan önce de ayrı ayrı felsefe, resim, edebiyat, kimya tarihleri öne çıkmaktaydı. 1780’lerden itibaren insan kültürü ya da belirli bölge ve ulusların kültür tarihleri görülmektedir. 19. yüzyılda “Culture” ya da “Kultur” terimi Britanya ve Almanya’da giderek daha çok kullanılır hale gelmişti. Fransızlarsa civilisation’dan yani uygarlıktan bahsetmeyi daha fazla tercih etmekteydi. Kültür tarihi oldukça kapsamlı ve asla tek bir boyutuyla ele alınamayacak kadar geniş anlamlara sahip bir alandır. Bu yönüyle bile her bir kadim uygarlığın ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi kültür tarihinin daha anlaşılır olması açısından yararlı olacaktır. Bu çalışmada ise kültür tarihine genel bir bakış açısıyla yaklaşmış, önemli ve öne çıkan kadim uygarlık ve medeniyetlerin tarihsel gelişim süreçlerine ve kültürel özelliklerine değinilmiş, kültür tarihindeki izlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültür Tarihi, Uygarlık

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ Sorumlu Yazar: mrvavci11@gmail.com

Atf (APA): Avcı, M., (2025), Kültür Tarihinin Temelleri, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 17 (1): 118-129.

Alan Tanımı: Tarih

FOUNDATIONS OF CULTURAL HISTORY

Abstract

Cultural history is an important field that examines the cultures and history of civilizations that stand out with their presence on the historical scene as a whole. In this respect, cultural history deals with the outstanding features of ancient civilizations and civilizations, touches on how cultural transfers are in the historical process and gives place to their cultural characteristics that distinguish them from others. The term "cultural history" was applied in Germany under the same name (Kultur-geschichte) even more than two centuries ago. Before that, the histories of philosophy, painting, literature and chemistry were prominent separately. Since the 1780's, human culture or the cultural histories of certain regions and nations have been observed. In the 19th century, the term "Culture" or "Kultur" had become increasingly used in Britain and Germany. The French, on the other hand, preferred to talk more about civilization, that is, civilization. Cultural history is a field that is quite comprehensive and has such wide meanings that it can never be dealt with in a single dimension. Even from this point of view, considering and studying each ancient civilization separately will be useful in terms of understanding the history of culture more. In this study, cultural history has been approached from a general point of view, the historical development processes and cultural characteristics of important and prominent ancient civilizations and civilizations have been touched upon, and their traces in cultural history have been included.

Key Words: Culture, Cultural History, Civilization

Jel Code: B15

1. GİRİŞ

Kültür her milletin kendine has özellikler göstermesiyle önem kazanmıştır. Herhangi bir milletin istikbalinden emin olması, kültürüne bağlı ve sadık kalmasıyla birlikte düşünce ve gayretini kültürünü koruması ve ilerletmesiyle mümkün olmuştur. Parçaları dağınık olan, kısmen veya bütünüyle esaret ve mahkûmiyet altında kalan milletler yine bütün kurtuluş ümitlerini kültürlerine bağlamışlardır. Bunun için günümüzdeki bağımsız milletler, bu kıymetli varlıklarını muhafaza etmek için uğraş vermişlerdir. Bunun haricinde bütün

bağımsızlıklarını kaybetmiş milletlerse hâlâ büyük umutlarla kültürlerini koruma ve yükseltme çabası göstermektedirler (Togay, 1941: 5). Bu yönüyle kültür, tüm milletler için çok önemli bir yere sahiptir. Bir milletin tarihi, kültürüyle anlam kazanmakta ve öne çıkmaktadır. Kültürünü yaşatabilen ve sahip çıkanlar genellikle bağımsızlığını koruyan ve asimile olmayan toplumlarda sağlam bir inanç şeklinde vuku bulmaktadır.

Her çağ ve her ulus kendi özgül kültürel gelişimini yaşar. Bu gelişimin kökleri büyük ölçüde geçmiştedir ama gelişimin alacağı yönü bugünün insanının geçmiştekenden çoğu kez farklı veya yepyeni ideal ve hedefleri belirler. Bizim bu ideal ve hedefler altında bugün gerçekleştirdiklerimiz veya gerçekleştirmeye çabaladıklarımız bir sonraki çağ veya kuşak için bir tarih ve kültür mirası olarak evrensel ve ulusal kültüre katkı sağlamış olur (Özlem, 1986: 157).

Her kültür bir değer sistemine sahiptir. Toplumun üyeleri arasında makul, etkin ve otomatik etkileşim sağlar. Kültür, toplumsal kişiliğin doğuş ve oluşumda egemen bir etmendir. Bir toplumu diğerinden ayırmaya yarayan bir işarettir. Kültür, simgeler aracılığı ile aktarılır, kuşaktan kuşağa toplumsal bir miras olarak kalır (Tezcan, 1996: 6). Burada önemli olan şey milletlerin kültür tarihine yabancılaşmaması ve değerli görmesidir. Kültür tarihini tam anlamıyla anlamak için milletlerin kültür tarihine yakından bakmak ve iyi anlamak gerekmektedir. Kültür tarihi ancak bu şekliyle anlamlı ve değerli olacaktır.

2. KÜLTÜR TARİHİNİN TEMELLERİ VE İLKELERİ

Tarih bütün çağlarda bir tür bilimdi ama çok farklı yöntemlerle yürütülüyordu. Çünkü yalnızca bilimler değil, bilimlerin alt bölümleri de özel birer yöntemdi ve kendilerine özgü birer stil oldukları da söylenebilmekteydi. Örneğin Yeniçağ tarihi ile Ortaçağ tarihi arasında yalnızca konu bakımından değil, uygun sunuş biçimleri açısından da bir fark vardır, çünkü Ortaçağ konusu ancak bir teolog gözüyle incelenebilir. O zamanlar, çiftçiden papaya kadar tüm insanlar birer teologdu. Demek ki tarihçiler de o dönem için tarihe o gözle bakmak durumundaydı. Bir dünyevinin bakışıyla bu döneme yaklaşıldığında çok da istenen bir tarih yazımı gerçekleşmeyecekti. Bu elbette tarafsızlık açısından sakıncalıydı ama her dönemin farklı argümanları, farklı kuralları vardı. Bunun yanı sıra her çağ, hatta belki de her insan nesli bile kendine özgü biçim ilkelerine, başka bir ifadeyle genel olarak bilim ve onun tüm dallarına ilişkin “yapı fikirleri”ne sahipti (Friedell, 2006: 36). Bu durum da aslında tarihin şekillenmesinde etkin rol oynayan önemli bir güçtü. Her ne kadar belli bazı dönemlerde, belli bazı tarihi yanılısalar yaşanmış olsa da, tarihe tanıklık eden

bireylerin deneyimlerinden ve kültür aktarımlarından, hatta yazılan eserlerden, yapılan tablolardan tarihin gerçeğine ayna tutulmakta ve yaşanan o dönemlerle ilgili gerçekler gün yüzüne çıkmaktaydı.

Tarihsel çağlardan günümüze kadar gelebilen belli bazı alışkanlıklar, kültürel etkinlikler ve gelenekler milletlerin benliğini oluşturan temel ilkeler olmuştur. Her uygarlık, kendi kültürüyle var olmuş, her uygarlığın kimliği kültürü olmuştur.

Günlük konuşmalarda çoğu kez kültür ve uygarlık sözcüklerinin bir arada ya da eşanlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kültür kavramı sonradan doğmuş olduğuna göre, 19. yüzyıla gelinceye kadar kültürü de kapsayacak biçimde geçerli olan sözcük ya da terim doğal olarak “uygarlık”tı. Bilindiği gibi uygarlık anlamında Batı Avrupa dillerinde kullanılan sözcük *civilisation*, Doğu İslam dünyasında ise “medeniyet”tir. Latince *civilis*, yurttaşlara ilişkin haklar, ayrıcalıklar anlamında olup bundan türetilen *civiliser* deyimini “barbarlık” durumundan çıkmayı belirliyor, toplumun genel özelliklerini ifade ediyordu. Bu kökten gelen sözcük İtalyancaya *civilizzazione*, Fransızcaya *civilisation*, İngilizceye de *civilization* biçiminde geçmiştir. Ancak Avrupa dillerinde ortak olan sözcüğün içerik ya da kapsam bakımından ülkelere göre oldukça farklı nitelik kazandığı da dikkati çekmektedir. Almanda uygarlık, özellikle bir toplumun maddi yapıtları anlamına gelmektedir. Akılla üretilen yapıtlar ya da düşünle ilgili etkinlikler için de “kültür” sözcüğü kullanılmaktadır. Oysa Fransa’da ilk kez 1766’da kullanılan *civilisation* deyimini maddi ya da düşünsel her iki alanı da kapsamaktadır. Türkçedeki uygarlık sözcüğü Atatürk’ün öncülük ettiği dil devrimi yıllarında dile yeniden kazandırılmıştır. Onun yaygınlık kazanmasına kadar geçen dönemde Türkçede medeniyet deyimini kullanılıyordu. Arapça olan medeniyet, bir “medine”de yani kentte oturanların yaşam biçimlerini ve düzeyini belirten bir sözcüktür. Göçebe demek olan bedevilerin yaşayışlarına bedeviyet, kırsal kesimde yaşayanlarınkine hazariyet ve kent hayatına da medeniyet deniliyordu ve medeniyet A. Vefik Paşa’nın *Lehçe-i Osmani*’de belirttiği gibi “şehirlik, terbiye, terakki, temeddün” (kentte yaşama, eğitim, ilerleme, medenileşme) anlamlarına geliyordu (Turan, 2000: 17-18).

Kültür tarihi, esasında yeni bir keşif ya da icat değildir. Almanya’da iki yüzyıldan daha uzun bir süre önce bile aynı isim (*Kultur-geschichte*) altında uygulanmaktaydı. Ondan önce de ayrı ayrı felsefe, resim, edebiyat, kimya, dil vb. tarihleri vardı. 1780’lerden itibaren insan kültürü ya da belirli bölge ve ulusların kültür tarihleri görülmektedir. 19. yüzyılda “Culture” ya da “Kultur” terimi Britanya ve Almanya’da giderek daha çok kullanılır hale gelmişti. Fransızlarsa

civilisation'dan yani uygarlıktan bahsetmeyi tercih ediyorlardı. Örneğin şair Matthew Arnold 1869'da *Culture and Anarchy* kitabını, antropolog Edward Tylor da 1871'de *Primitive Culture*'ı yayımlamışlardı. 1870'li yıllarda Almanya'da kilise ile devlet arasındaki sert bir çatışma “kültür mücadelesi” (*Kulturkampf*) adıyla tanındı ya da bugünkü bilinen adıyla “kültür savaşları” olarak literatüre geçti. 1800'den 1950'ye kadar geçen dönem, “klasik” kültür tarihi denebilecek bir çağıdır. İngiliz eleştirmen F. R. Leavis'in romanlar için kullandığı deyimle, bir “büyük gelenek”ten söz edilebilir. Bu gelenek İsviçreli tarihçi Jacob Burckhardt'ın ilkin 1860'ta yayımlanan *İtalya'da Rönesans Kültürü* ve Hollandalı tarihçi Johan Huizinga'nın *Ortaçağın Sonbaharı* (1919) gibi hâlâ okunmaya değer klasikler içermektedir. Her iki kitapta da üçüncü bir klasik olan G. M. Young'ın *Victoria dönemi İngilteresi*'nin (1936) alt başlığında değinildiği gibi, tarihinin “bir çağın portresini”ni yapması fikri vardır. Bu döneme, kültür tarihçilerinin dikkatlerini klasiklerin tarihi üstünde yoğunlaştırmış olmaları, güzel sanatların, edebiyatın, felsefenin, bilimin vb. yapıtları için bir ölçüt yaratma çabaları bakımından da “klasik” olarak kabul edildikleri söylenebilir (Burke, 2006: 9-10).

3. KADİM UYGARLIK VE MEDENİYETLERİN KÜLTÜR TARİHİNDEKİ İZLERİ

Dünyanın en büyük uygarlıkları (Mısır, Sümer, Yunan) binlerce yıl devam eden gelişmeler sonunda gerçekleşmiştir. Bilimsel araştırmalar göstermektedir ki, bir kültür ve uygarlığın oluşması için öncelikli olarak bir kentin varlığı belli bir iş, emek ve çabanın gerçekleştirilmesi, bir üretim sisteminin olması, bir yönetim sisteminin var olmasıyla (devlet, ordu, kent yönetimi) mümkün olmuştur. Bunu komşu ülke ve kentlerle gerçekleşen ticari ilişkiler, yazı ve dil dolaşımı, bilimsel bilgilerin gelişmesi, sanatsal, dinsel anıt ve eserlerin vb. yapımı izlemiştir. Örneğin Mezopotamya Uygarlıkları birçok farklı kültür ve halkın karıştığı bir bölge olmuştur; Sümerler, Akadlar, Asurlular gibi. Oysa aynı topraklarda yükselen bu kültürler farklı ırk, din ve dile sahiptiler. Örneğin Sümerler döneminde Mezopotamya'ya göçen Akadlar, Sami ırkındandır ama Sümer kültüründen büyük ölçüde etkilenmişlerdir (Gülmez, 2019: 7).

Kültür tarihinde Mezopotamya, Mısır ve Antik Yunan'ın tarihteki izleri, tarihsel gelişimleri oldukça önemli olmuştur. Özellikle Mezopotamya'nın tarih sahnesindeki yeri yadsınamaz bir gerçekliğe sahiptir. Mezopotamya'da ve Anadolu'da görülen kültürel etkileşimler ve kültür alışverişleri ile kültür tarihi şekillenmiş ve anlam kazanmıştır.

Mezopotamya’da ve Mısır’da tunçtan eserlerin yapılmaya başlandığı sıralarda (M.Ö. 4. bin sonu) yazı icat edilmiş bulunduğundan bu ülkeler için Tunç Çağı deyimi yerine yazılı belgelerden elde edilen kronoloji ve sınıflandırmalar kullanılır. Buna karşılık yazıyı henüz kullanmayan Anadolu, Hellas (Yunanistan), Balkanlar ve Avrupa gibi bölgeler için Tunç Çağı deyimi geçerli kabul edilmektedir. Tunç Çağı Anadolu’da 3000 yıllarında başlar. Anadolu’da Tunç Çağı üç evre gösterir: Erken Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2500), Orta Tunç Çağı (M.Ö. 2500-2000) ve Geç Tunç Çağı (M.Ö. 2000-1200). Anadolu Yarımadası üzerinde Tunç Çağı Doğu, Güneydoğu, Orta Anadolu ve Batı Anadolu’da olmak üzere dört ayrı tür sergiler. Özellikle Doğu Anadolu Tunç Çağı ayrı bir kimlik taşır. Güneydoğu Anadolu ise büyük ölçüde Mezopotamya’nın etkisindedir. Orta Anadolu’da Erken Tunç Çağı’nın en önemli kültür merkezleri şunlardır: Malatya-Aslantepe, Köşkerbaba, Keban bölgesinde Norşuntepe, Alishar, Karaoğlan, Tarsus, Mersin Yümüktepe, İkiztepe. Anadolu uzun bir duraklama sürecinden sonra Orta Tunç Çağı’nda yeniden parlak bir dönem yaşar. Yazı henüz kullanılmamakla birlikte uygarlık üstün bir düzeye ulaşmıştır. Bu dönemde şehircilik, mimarlık, heykeltıraşlık ve çömlekçilikte Anadolu önder olmamakla birlikte, o zamanki dünyanın en başta gelen merkezlerinden biriydi. Orta Tunç Çağı’nda tunç eserler büyük bir bolluğa ulaşmış ayrıca altın, gümüş ve ikisinin karışımı olan elektrondan yapılmış sanat eserleri de kral ve prenslerin saraylarında büyük ölçüde yer almaya başlamıştır. Orta Tunç Çağı’nın en büyük teknolojik aşaması, çömlekçi çarkının icat edilmiş olmasıdır. Bu, dünyada sanayileşmenin ve endüstrileşme atılımının ilk adımı olarak kabul edilmiştir (Akurgal, 2014: 11-12).

Bazı kavimlerin bugüne kadar eski taş devrinden hemen hemen farksız bir kültürü muhafaza etmelerine rağmen, diğer bazı kavimler daha çabuk ilerleyerek, taşların bilenmesi ve düzeltilmesini icat etmişlerdir. Bu daha yüksek teknik sayesinde onların umumi kültür seviyesinin yükselmesini sağlamıştır. Bu hususta, Uzak Doğu’da ilk adım Hindicini’de atılmıştır. Vuruşla düzeltilen Loğ baltasının yerine bilemekle düzeltilen baltaları icat eden sonraki Liao kültürünün insanları çok geçmeden bu yeni teknikle daha pratik, daha kullanışlı aletlerin yapılmasının mümkün olduğunu görmüşlerdir. Çin’in Sih-ch’uan eyaletinde kuzeyden gelen tesirler altında Yao kültüründen “Pa” kültürü denen daha yüksek bir kültür meydana gelmiştir. Tonkin’e gelen bu Pa kültürünün izleri “Dongson” adlı bir yerde kazılar sayesinde bulunmuştur. Orta Asya’dan gelen ilk maden (bakır ile bronz) bu Pa veya Dongson kültürü tarafından hemen kabul edilmiştir. Aletler artık taştan değil, madenden yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte eskiden imkânsız gibi görünen işleri yapmak mümkün olmuştur. Pa kültürünün insanları büyük taşları işlemeye başlamış, mezarlara ve kurban yerlerine büyük taşlar

dikmişler, taştan masa, taştan sanduka yapmışlardır. Bunun için Pa kültürüne “Megalit Kültürü” yani Büyük taş kültürü de denir. Bu Megalit kültürünün en güzel örneklerine Hainan adasında ve Hindiçi'nin bazı bölgelerinde (özellikle Burma'nın iç bölgelerinde) rastlanır. Dongson veya Pa kültürü geniş bir bölgeyi etkisi altına almıştır. Yeni taş ve maden kullanılarak yapılan aletler bu insanlara büyük bir üstünlük temin etmiş, bütün Endonezya adaları Dongson insanların hâkimiyetine geçmiştir. Bu adalarda bugün en önemli rolü oynayan “Malay halkı” bu Dongsonların torunlarıdır (Eberhard, 2019: 8-10).

Kültür tarihi denildiğinde özellikle kadim uygarlık ve medeniyetlerin izlerine, tarihsel süreçlerine bakmak gerekmektedir. Burada özellikle öne çıkan Anadolu, Mezopotamya, Mısır ve Yunan kültür tarihleri, tarihsel süreç içinde defalarca incelenmiş ve kültürel tarihlerinin önemi üzerinde durulmuştur. Yunan kültür tarihinde devlet yönetim biçimleri, inançları, o dönemde ortaya koydukları tarihi eserler ve tapınaklar günümüzde bile hâlen önemini korumakta, kültür tarihinde önemli bir yerde konumlanmaktadır.

Yunanlılara özgü bir devlet biçimi olan *polis* (kent devleti) son derece özgün, siyasi bir yapıya sahipti. Daha güçlü hâkimiyet bölgeleri oluşturmak amacıyla yalnızca Lakonia ve Attika'da ittifak kurulabilmiş ve bu ittifak giderek kötüleşen koşullarda sürekli en acımasız şiddet uygulamalarına başvurularak ayakta tutulabilmiştir. Yunanlılar, kent devleti dışında herhangi bir yetki tanımaz, büyük bir devlet örgütlenmesine yönelik her türlü teşebbüsü de baştan yok sayardı (Friedell, 2011: 16). Yunanlılar devlet sistemindeki yönetim tarzlarıyla birlikte ortaya koydukları sanat yapıtları ve tarzlarıyla da o dönem için adlarından sıklıkla söz ettirmektedirler.

Büyük İskender'in İran'ı alması ve dönüşünden sonra Kuzey İran'da kalan bir kısım Yunanlılar, eski Yunan sanatını yaşatmışlar ve yerli sanatlardan da birçok yeni şeyler alarak Greko-Budist adı ile adlandırılan yeni bir üslup meydana getirmişlerdi. Bu yeni sanatın en önemli merkezi şüphesiz ki bugünkü Afganistan'daki Gandhara şehriydi. Sonradan yerli halk ve özellikle Kuşan devleti, bu üslubu yerli zevk ve gelenekleriyle birleştirerek büyük bir sanat okulu haline getirmişlerdi. Sonradan Budizmin yayılışına ek olarak Doğu Türkistan'a da yayılan bu üslup, orada da uzun süreler yaşatıldı. Doğal olarak bu eserler, Uygurlardan önceki devirlere aittiler. Doğu Türkistan'ın batısında bulunan eserler de daha eski dönemlere aitti. Bunun sebebi de bu bölgenin Greko-Budist sanat merkezlerine yakın olmasıydı (Ögel, 2003: 357).

İskender'in seferlerini anlatan tarihçiler, Orta Asya Farslarının medeni seviyesini Medler ve Perslere göre daha aşağıda olduğunu kaydetmektedirler. Baktriyalı ve Soğdluların gelenek ve görenekleri, göçebelerin gelenek ve göreneklerinden çok farklı değildi. Gerçi Amu Derya'nın güneyinde yaşayan Baktriyalılar, kültürel açıdan kuzey komşularına göre biraz daha yüksek seviyede idiler. Fakat söz konusu dönemde Amu Derya'nın kuzeyinde bulunan ülkede de suni sulama sistemine dayalı tarım kültürü (Zerefsan bölgesinin tasvirinde tarımın, suyun mevcudiyetine bağlı olduğu kaydedilmiştir) dışında şehir hayatı mevcuttu. Soğdluların Zerefsan'daki baş şehri, konumu ve adı itibariyle (Marakanda) aşağı yukarı günümüzdeki Semerkant'a uygun düşmektedir. Sır Derya havzasında yer alan ve kuruluşu Kirus'a (M.Ö. 558-530) atfedilerek Yunanca "Kiropol" adı altında zikredilen bir şehir, çok büyük bir öneme sahipti. Kiropol şehri, muhtemelen Ura Tepe'nin güneyindeki Şehristan köyünün bulunduğu yerde yer almaktaydı. Makedonyalılar buraya yaz mevsimlerinde suyu çekilen bir nehrin veya kanalın yatağı üzerinden girmişlerdir. Bu olaydan sonra su sıkıntısı yüzünden şehrin kalesi de teslim olmuştur. Kiropol söz konusu bölgenin baş şehriydi, fakat anlaşılan şehrin nüfusu Türkistan'ın çağdaş büyük şehirlerinin nüfusundan çok daha azdı (Barthold, 2020:10-11).

Türklerin kuzey Eurasia'daki merkezi mevki, onları muhtelif yabancı kültürler ile temasa geçiriyordu. Türk dünyasının sınırları kuzeybatıda Avrupa'ya, doğuda bugünkü Mançurya ile Çine uzanıyordu. Bugünkü kuzey Çin, kadim devirde yalnız Çinlilerin değil, Çinli olmayan ve aralarında Türklerin atalarının da bulunduğu karışık kavimlerin vatanydı. Türklerin güney ve güneybatı komşuları ise Tibetliler, Hind yarım kıtasının muhtelif milletleri ve İranlılardı. Çin ile kültür alışverişi bu ilin bir kısmının, kuzey İç Asyalı ve Türk sülalelerce (Milattan önceki bin yılda Çince Chou denen boylar ve Türk oldukları emin sayılan Tabğaç kabileleri) idare olduğu devirlerde özellikle sıkı olmuştu (Esin, 1985: 5). Türklerde kültür sahibi olmanın yolu bilgili olmaktan geçirdi. Göktürkler zamanında "bilge" ve "bilgi sahibi olma" Türk kağanlarının başta gelen ve hiçbir zaman önemini kaybetmeyen özellikleriydi, ancak sadece kağanların bilge olmaları yeterli değildi. Onların etrafındaki büyük memurların ve komutanların da bilge olmaları şarttı. Eski Türk kitabelerine göre "bilgi bilmez kişiler" bilmedikleri için daima felaket ve yenilgilere neden olmuşlardır (Memiş, 1996: 3).

Türk kültür tarihinde Orta Asya Türklerinin kültür tarihi önemli bir yere sahiptir. O dönemde gerçekleşen kültürel etkinlikler ve diğer milletlerle yaşanan kültür çatışmalarının yanı sıra kültür aktarımlarının da olması günümüzdeki Türk kültür tarihinin temellerinin atılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Avrupa kültür tarihinde de Romalıların yeri oldukça önemlidir. Özellikle Avrupa kültür tarihi hakkında köklü bilgiler edinmek için Roma kültür tarihine başvurmak yerinde olacaktır. Bu yönüyle Romalılar, kendilerinden sonra gelecek olan medeniyetler için yol gösterici kültür aktarımlarıyla öne çıkmıştır.

Romalılarla en uzun temasta bulunan Cermen boylarından Frenkler Galya'da I. Clodwig'in yönetiminde 486 yılında ilk Frenk İmparatorluğunu kurdular. Bu devletin kuruluşu gelecekteki Fransız ve Alman kültürü ve tarihi için büyük önem taşıyacaktı. Clodwig, Roma dini inancını kabul edip üç bin Frenkle birlikte Romalı papaza kendini takdis ettirdi. Böylece Hristiyan inancı ve ahlâkı yavaş yavaş Frenkler tarafından alınmaya başlandı. Bunun yanında onların devlet ve sosyal yapıları da Romalılardan etkilendi (Salihoğlu, 1993: 11).

Roma imparatorluk yönetimi 500 yılı civarında Batı'da etkili olmaktan çıkmıştı, ama Roma kültürünün ve pratiğinin diğer yönlerinin çoğu siyasal yapılardan pek etkilenmeden varlığını sürdürmekteydi: 500 yılında Avrupa, imparatorluk sonrası bir Avrupa'ydı, ama bundan dolayı Roma sonrası bir Avrupa değildi. 1000 yılı civarında Avrupa manzarasına oldukça farklı imparatorluk yöntemleri egemendi ve Roma kültürel mirası hem dönüşmüş hem de Avrupa'nın büyük bir bölümünde dönüştürücü bir etki yaratmıştı. Bu değişimler bizzat Roma kentinde, imparatorluğun eski batı vilayetlerinde ve çok ötedeki topraklarda eşit ölçüde hâkimdi. 9. yüzyıla gelindiğinde "Avrupa" adı coğrafi tanımlayıcı olarak kullanımını yitirmiş, onun yerine Latin Hristiyan geleneklerin taraftar bulduğu bölgenin belirteci olarak güçlü anlamlar kazanmıştı. Gerçekten de Ortaçağın büyük bir bölümü boyunca Avrupa, kültürel özdeşleşmenin tercih edilen terimi olarak Hristiyan dünyasına, Roma merkezli Hristiyanlığın ülkesine teslim oldu. İşte coğrafi ve kültürel anlamların birbiriyle karıştırılması o zamandan kalma bir mirastır (Smith, 2015: 12-13).

Geç Ortaçağ sonlarında Rusya, doğuya yönelip serfliğe dayalı otokratik bir rejim halinde içe kapanır. Osmanlı ise fetih ve iktisat dışı cebire dayalı bir finansman politikası izlerken, Batı Avrupa'da mutlakçı monarşilerin yükselişine tanıklık edilir. Bu monarklar, altın peşinde Avrupa dışına yönelen serüvenlerin başlıca destekçileri olacaktır. Bu arayışta kuşkusuz Baharat yollarının 13. yüzyıldan itibaren Arapların eline geçmiş olması ve Türklerin İstanbul'u alarak Avrupalı tacirlere Bizans'ın sağladığı olanakların önünü kesmesinin de önemli bir payı olmuştur. Türklerin İstanbul'u alışı, Ceneviz Cumhuriyeti'ne ait deniz üsleriyle ticari merkezlerin tasfiyesine yol açacaktır. Böylelikle Batılı, özellikle Cenevizli tacirler Portekiz'e yönelirler. Lizbon'da kısa sürede canlı bir Ceneviz ticaret

kolonisi oluşur. İşte bu koloninin göçmenlerinden olan Christophus Colombus, Portekiz’de aradığı desteği bulamayıp İspanya’ya geçtiğinde İspanyol bankerlerin ve kraliyetin desteğini sağlayarak Atlas Okyanusu’ndan Yeni Dünya’ya doğru yelken açacaktır (Özbudun, 2003: 86-87).

Keşif ve fetih kadar “Kolonizasyon”la birlikte beyaz ırkın Amerika’ya gelmesi de tarihin emsalsiz bir olayı olmuştu. Çünkü bu göçler sadece miktar itibariyle değil mahiyet bakımından da önem arz etmekteydi. Bu göç etme ve yurt edinme eski dünyanın gördüğünden apayrı bir tarzdaydı. Fertlerin ve kabilelerin kıtaya bu akınları, kaynaklarından asırlarca ayrılmayan belki de ayrılamayan, ayrılmak istemeyen göçlerdi. Gerçekte Yeni Dünyaya gelenler eski dünya saltanatının müjdecileriydi. Keşif ve fetih sarsıntıları Afrika sahillerini de etkilemiş burada yaşayan yerli halk, yeni kıtaya okyanus üstünden gemilerle getirilmiştir. Bu göçlerin tesiri bütün kıtada günden güne daha derin duyulmuştu. Kıta engin bir etnik-kültürel karma potası olmuştu. Tarih eşsiz bir sentezin tecrübesine girişmişti. Tarih bu işi yarı başarmış sayılırdı. Kuzey artık cihâni kültür göçlerinin derlendiği bir toplantı yeri olmuştu. Güneyse henüz karma göçmenlerin yaşadığı, daha unutulmuş ve göz ardı edilmiş bir haldeydi (Şaman, 1949: 16). Bu yönüyle Amerika kıtasına gelen göçmenler, bu topraklara gelirken kendi kültürel birikimlerini ve deneyimlerini de beraberinde getirmişlerdir. Her ne kadar onlar için yeni olarak kabul edilen topraklar, günün sonunda eski kültürel deneyimleri ve yaşayış tarzlarıyla yeni kıtaya götürülmüş, Avrupa kültür ve yaşayış tarzı bir anlamda Amerika kıtasına taşınmıştır. Bunun yanı sıra özellikle Güney Amerika’da var olan kültürel etkinlikler yeni gelenlerin kültürüyle kaynaşmış, hatta İspanyol ve Portekizlerin etkisinde kalan Güney Amerika’da hem dil yapısı hem de kültürel özelliklerle Güney Avrupa yaşayış tarzı ve Latin Amerika kültürü yerleşik bir hâl almış ve bu şekliyle kültür aktarımı nesillerce devam etmiştir.

4.SONUÇ

Kültür tarihi, tarih sahnesinde önemli etkileriyle var olmuş olan uygarlık ve medeniyetlerin kültürel tarihlerini, kültür ve tarih boyutuyla birlikte bir bütün halinde inceleyen önemli bir alandır. Bu özelliğiyle kültür tarihi, uygarlıkların kültürel özelliklerini o dönemde meydana gelmiş olan tarihsel olaylarla birlikte, kültürel bakış açısıyla inceler. Kültür tarihi bu yönüyle kadim uygarlıkların hem kültürünü hem de tarihini ele alır ve birbirleriyle bağlantısı üzerinde durur. Bu kadim uygarlıklardan özellikle Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Yunan kültür ve uygarlıkları, kültür tarihinin inceleme alanında ön sıralarda yer alır. Varlığıyla geçmişten günümüze tarihsel süreçleriyle ve kültür aktarımıyla öne çıkan

uygarlıkların zaman içindeki kültürel değişimleri ve kültür üzerindeki etkileri, kültür tarihinin ilgi alanına girmiştir. Büyük uygarlık ve medeniyetlerin ortaya koymuş oldukları kültür, sanat, mimari gibi özellikler ve diğer kültür ve uygarlıklar üzerindeki etkileri kültür tarihinin temelini oluşturmuştur. Bu yönüyle kültür tarihi, tarihsel süreç içinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Kültür tarihinin iyi bir şekilde anlaşılması için medeniyetler, onların kültürleri ve ortaya koydukları kültürlerin tarihteki izlerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Kültür tarihinin önemi tam olarak anlaşıldığında tarihte öne çıkmış olan kadim uygarlık ve medeniyetlerin tarihsel süreçteki izleri, o dönemde yaşamış oldukları kültürleri, kültür aktarımları, etkiledikleri ve etkilendikleri milletler hakkında da derinlemesine bilgiye ulaşılmış olacaktır.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Akurgal, E. (2014). Anadolu Kültür Tarihi. Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Barthold, W. (2020). Türkistan'ın Kültür Tarihi. (Çev. Gülnisa Aynakulova) Astana Yayınları, Anlara.
- Burke, P. (2006). Kültür Tarihi. (Çev. Mete Tunçay). Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Eberhard, W. (2019). En Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Esin, E. (1985). Türk Kültür Tarihi İç Asya'daki Erken Safhalar. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.
- Friedell, E. (2006). Mısır ve Antik Yakındoğu'nun Kültür Tarihi. (Çev. Ersel Kayaoğlu). (Geliştirilmiş Baskı). Dost Kitabevi, Ankara.

- Friedell, E. (2011). Antik Yunan'ın Kültür Tarihi-Hristiyanlık Öncesi Yaşam ve Efsane. (Çev. Necati Aça). (Üçüncü Baskı). Dost Kitabevi, Ankara.
- Gülmez, B. (2019). Evrensel Bir Kavram: Kültür; Yeni Bir Bilimsel Alan: Kültür Tarihi (Ed. Bahadır Gülmez) Kültür Tarihi. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Memiş, E. (1996). Türk Kültür Tarihi. Günay Ofset, Konya.
- Ögel, B. (2003). İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi-Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özbudun, S. (2003). Kültür Hâlleri-Geçmişte, Ötelerde, Günümüzde. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Özlem, D. (1986). Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Salihoğlu, H. (1993). Alman Kültür Tarihi. İmge Kitabevi, Ankara.
- Smith, J. M. H. (2015). Roma'dan Sonra Avrupa-Yeni Bir Kültür Tarihi 500-1000. (Çev. Ahmet Fethi). Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Şaman, B. T. (1949). Amerika Kültür Tarihi-Yeni Dünyanın Eski Medeniyeti. Ulus Basımevi, Ankara.
- Tezcan, M. (1996). Kültürel Antropoloji. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Togay, M. F. (1941). Türk Kültürünün Tarihi Seyri. Türk Kültür Birliği Yayını, İstanbul
- Turan, Ş. (2000). Türk Kültür Tarihi-Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe. (Genişletilmiş Üçüncü Basım) Bilgi Yayınevi, Ankara.